

Martin Ehala

Keel kui jalgpall

Viimase kümmekonna aasta jooksul on eesti keel ja kultuur kaotanud osa sellest mainest, mis tal oli kogu Nõukogude okupatsiooni vältel ja iseäranis taasiseseisvumise ajal. Madal hinnang emakeelele ja kultuurile on ilmselt tingitud praegu ühiskonnas valitsevast süngest meeleolust Eesti tuleviku suhtes. Kõige tabavamalt on selle sõnastanud Ilmar Raag oma essees “Elu pärast eestlust” (Postimees 8. märts 2003). Tema põhiseisukohad on järgmised:

keelepiir tähendab lisakulutusi ja sellest seisukohast lähtudes on eestluse alalhoidmine ebaproduktiivne majanduskäitumine.

Demograafiline taandareng muudab immigratsiooni Eestis vältimatuks.

Eestlased, venelased ja uusimmigrandid hakkavad parema puudumisel suhtlema inglise keeles.

Euroopa Liidu sulatusahi vormib selle kõik uueks koosluseks, oma lokaalse identiteediga.

Mõistagi tähendab eesti keelekeskkond lisakulusid kõigis valdkondades, milles keel moodustab osa toote hinnast, olgu see siis filmitööstus, kirjandus, tarkvaratooted, kõrgharidus või teadustegevus. Ometi pole me siin mingil moel erandlikus positsioonis. Kui lähtuda majandusliku otstarbekuse argumentidest, siis on iga keel peale ühe – kultuuriliselt ja majanduslikult kõige kaugemale arenenud keele – majanduslikult ebaotstarbekas. Samas ei ole ka kõige pöörasemad keelteadlased julgunud ennustada maailma keelekirevuse asendumist ühe keelega.

Loomulikult on eesti keelset kultuuri toota kallim kui näiteks saksa- või rootsikeelset, sest eesti keele kõnelejate hulk on väiksem. Samas ei muutuks olukord ka pärast keelevahetust kuidagi lahedamaks. Isegi kui filmid ja vaatajad oleks ingliskeelsed, jääks Eesti filmitootmise kasumlikkus samasuguseks nagu praegugi, sest poleks mingit garantiid, et kohalikku toodangut õnnestuks edukalt müüa maailmaturul. Sama kehtib ka kohaliku popmuusika, televisiooni, ilu- ja ajakirjanduse kohta. Vaid ingliskeelse maailma- ja massikultuuri importimine muutuks odavamaks, sest poleks vaja tõlkida. Sellisest loogikast lähtudes tuleks otstarbekaks tunnistada loobumine igasugusest kohalikust kultuuritootmisest üldse. Seda ilmselt ei sooviks ka kõige suuremad turumajanduse toetajad.

Ilmar Raagil on tõenäoliselt õigus, et Eesti rahvastiku vananemine muudab immigratsiooni Eestisse paratamatuks. Majanduslike vahenditega on võimalik ehk sündimust mõnevõrra suurendada, kuid mingist tõsist noorenemist kohaliku iibetõusu läbi ilmselt ei toimu – isegi

majanduslikult kõrgeltarenenud põhjamaades ei ole see õnnestunud. Samas ei tähenda negatiivne iive ja immigratsioon tingimata keele väljasuremist.

Maailma praktika näitab, et suur osa immigrante eelistab kolme põlvkonna jooksul üle minna asukohamaa keelele. Pole vähimatki põhjust arvata, et Euroopa Liit suudaks siin mingeid muudatusi põhjustada: vaevalt üheski mitteingliskeelses Euroopa Liidu liikmesriigis hakkaksid sisserändajad ingliskeelseteks. Seega pole põhjust ka arvata, et immigratsioon tooks kaasa Eesti muutumise ingliskeelseks. Kui see nüümoodi läheks, oleks see esimene selletaoline näide. Ja ainuke põhjus, mis sellise arengu võiks esile kutsuda, oleks eestlaste enda soov eesti keelest vabaneda.

Niisiis on eesti keele kõige suurem oht praegu eestlane ise. Ühed leierdavad plaati, et eesti rahvas sureb välja, ja teised teevad sellest oma järeldused. Mitte keegi ei räägi, et eesti keele kasutajate arvukus on viimase kümne aasta jooksul hoopis suurenenud ja pole objektiivseid põhjusi, miks see kasv ei võiks jätkuda. Tõsi, kasutajaskond on kasvanud eesti keelt võõrkeelena kõnelejate osas, aga keele elujõu seisukohalt pole vahet, kes keelt kasutab, peasi et kasutatakse. Ja kui selline areng jätkub, on üsna tõenäoline, et Eesti keele kasutajaid on saja aasta pärast ca 1,8 miljonit, kellest 1,3–1,5 miljonit kõneleb eesti keelt emakeelena. Kui arvestada veel seda, et eesti keel kuulub kirjakeele arendatuse ja kasutusvaldkondade avaruse põhjal praegu maailma esimese 50 (või äärmisel juhul 100) enamarenenud keele hulka, siis tundub soigumine täiesti õigustamatuna.

Olukorra tragikoomilisust võiks ilmes-tada järgmise võrdlusega: keel on nagu jalgpallimäng. Keelekõnelejad on kui jalgpallurid ja eri keeled kui jalgpalli-võistkonnad. Nii nagu on häid võistkondi, kes võidavad sageli, on ka halbu, kes põhiliselt kaotavad. Heades meeskondades on tugev võitlusvaim, tehakse innuga trenni, töötatakse koos treeneriga välja uudseid mängulahendusi. Halbade meeskondade mängijad irisevad teineteise kallal, ei kuula treenerit ega viitsi trenni-da, võitlusvaim on madal. Igaüks mõtleb vaid endale, kes saab, läheb üle paremasse meeskonda. Nii nagu kehvad jalgpallimeeskonnad võivad täiesti koost laguneda, nii võib juhtuda ka keeltega: kõnelejad lihtsalt vahetavad keelt nagu jalgpallurid meeskonda.

Kui vaadata eestlasi kui jalgpallimeeskonda, siis keelehoiakute põhjal oleks tegemist tõelise luuserimeeskonnaga. Paradoksaalne on see, et treeningutingimused on eestlastel maailma tipptasemel: olemas on kõik mida edukaks mänguks vaja – omakeelne haridus, kultuur, infotehnoloogia. Ainult et mängijad ei usu, et nad suudavad võita. Objektiivset takistust selleks aga pole, on vaja vaid eneseusk tagasi saada ja võistkond üles töötada.

“ Suhtumisel emakeelde on eestlased võrreldavad luuserliku jalgpallimeeskonnaga.”

Martin Ehala on Tallinna Pedagoogikauilikooli emakeeledidaktika professor.